

ЩОДО СТАДІЙ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Тетяна Степанова,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

На перший погляд, тема нашого дослідження має суто теоретичне значення, однак проблема стадій господарського судочинства, як і стадій будь-якого судового процесу, допомагає систематизувати правовідносини, що складаються при повному, всебічному й об'єктивному розгляді справи.

Метою цієї статті є наукове визначення поняття стадії судочинства та структури господарського процесу.

На жаль, щодо арбітражного (господарського) процесу порушену проблему не досліджували зовсім. У кримінальному та цивільному процесі останні розробки в цьому напрямі датуються початком 90-х років ХХ ст. Підручники, як правило, приділяють проблемі, що розглядається, небагато уваги.

Слід зазначити, що в судовій системі відбуваються зміни, що вивели порушене питання на новий рівень. Саме тому проблема стадій судочинства, зокрема господарського судочинства, є важливою та актуальною проблемою сьогодення.

Слово «процес» (від лат. *procedere* - просуватися) означає просування вперед. Проведення по справі проходить певні етапи, визначені законодавством, що називаються стадіями процесу.

Стадію процесу визначають як певну частину судочинства, що характеризується специфічними умовами, суб'єктами та формами процесуальної діяльності (процесуальною процедурою) і специфічними процесуальними відносинами, своєрідним виразом принципів судочинства, що має свої безпосередні конкретні завдання та завершується винесенням підсумкового правозастосовчого акта [1, с. 66; 2, с. 24; 3, с. 12]. Це певна частина, етап діяльності уповноважених державою органів щодо вирішення завдань судочинства [4, с. 20], що характеризується сукупністю процесуальних відносин і дій, об'єднаних найближчою метою [5, с. 19].

Стадії - це відносно самостійні, але взаємопов'язані частини процесу. За аналізом

досліджень багатьох учених можна дійти висновку, що основними ознаками стадій є:

- завдання кожної стадії;
- вираз принципів судочинства;
- своєрідні умови та процесуальні форми діяльності (процедура);
- коло суб'єктів процесуальної діяльності;
- винесення підсумкового акта, що оформлює цю стадію та вказує на подальший хід справи.

За загальним правилом більшість дослідників не вважає поняття та класифікацію стадій процесу проблемним питанням. При цьому в теорії сформовано кілька концепцій щодо цього питання.

За класичною концепцією, прихильниками якої є М. Штефан, Р. Саліщева, М. Строгович, стадії поділяють на:

- порушення справи;
- розгляд справи;
- прийняття рішення по справі;
- виконання рішення;
- оскарження.

На нашу думку, недоцільно відокремлювати стадію розгляду справи від прийняття рішення по ній, оскільки останнє є логічним завершенням розгляду. Не може бути розгляду справи без прийняття по такій справі відповідного судового акта з метою подальшого його виконання (якщо таке виконання у вигляді активних дій необхідно). В іншому випадку розгляд справи мав би для учасників процесу самостійну цінність. Однак це не так, оскільки сторона та інший учасник процесу беруть участь у розгляді справи (судових засіданнях) з метою винесення відповідного рішення по справі.

У зв'язку з появою декількох можливостей для оскарження (в Україні - після проведення судової реформи 2001 р. та введення інститутів апеляції та касації) більшість дослідників (К. Юдельсон, Р. Каллістратова, В. Тertiшник, О. Муравін та ін.) стали виділяти замість єдиної стадії оскарження декілька стадій:

- оскарження в апеляційному порядку;
- оскарження в касаційному порядку;

- оскарження до Верховного Суду України (щодо оскарження судових актів господарських судів).

Крім того, деякі автори виділяють як стадію процесу перегляд за нововиявленими обставинами та пояснюють це виділенням даного провадження в окремі розділи чи параграфи в усіх процесуальних кодексах України. Але цю позицію не можна визнати обґрунтованою, оскільки, наприклад, відповідно до структури ГПК України господарський процес можна розділити на такі стадії:

- досудове врегулювання господарських спорів;
- порушення провадження у справі та підготовка матеріалів до розгляду у першій інстанції;
- вирішення спору у першій інстанції;
- перегляд судових рішень в апеляційному порядку;
- перегляд судових рішень у касаційному порядку;
- перегляд судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України;
- перегляд судових актів за нововиявленими обставинами;
- виконання судових актів;
- провадження у справах за участю іноземних підприємств і організацій.

На нашу думку, з цим не можна погодитися, оскільки основними ознаками, що відокремлюють одну стадію від іншої, є специфічні завдання кожної стадії та винесення окремого акта, що оформлює цю стадію та вказує на подальший хід справи. При цьому недоцільним є поділ процесу на дрібні стадії. Так, більшість зазначених стадій господарського процесу не можуть бути визнані відносно самостійними.

Ми вважаємо, що слід визнати структурний поділ господарського процесу на відносно «великі» стадії, наприклад:

- досудове врегулювання господарських спорів;
- вирішення питання про порушення провадження у справі;
- вирішення спору у першій інстанції (що передбачає і підготовчі дії суду для проведення судових засідань);
- стадія оскарження (передбачає перегляд судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, так звану повторну касацію та перегляд справи за нововиявленими обставинами);
- виконання судових актів господарського суду.

Другу стадію ми назвали саме стадією *вирішення питання* про порушення провадження, оскільки на цій стадії суд (суддя) визначається щодо прийняття позовної заяви, відмови у її прийнятті або повернення позову (статті 61-63 ГПК України). Кожна із цих процесуальних дій здійснюється за певних

обставин, визначених законодавством, та оформлюється окремим процесуальним документом, що вказує на подальший хід процесу.

Таким чином, усі наведені стадії є дійсно самостійними, оскільки кожна із них може стати останньою в конкретній справі. Так, якщо на претензію заявника контрагент надіслав відповідь про визнання вимог та погасив борг, то стадія досудового врегулювання спору буде першою та останньою при вирішенні конкретної справи.

Суд може, за наявності підстав та керуючись ст. 62 ГПК України, відмовити у прийнятті позовної заяви. Таким чином, ця стадія може стати останньою у справі. Але користуючись правами, наданими стороні зазначеною статтею, ухвалу про відмову у прийнятті позовної заяви можна оскаржити. У даному випадку справа переходить до іншої стадії – стадії оскарження, минуючи стадію вирішення спору у першій інстанції.

Щодо об'єднання всіх видів оскарження в одну стадію, то тут ми керуємося тим самим правилом: будь-який перегляд здійснюється з єдиною метою, має однакові завдання (скасування раніше прийнятого рішення по *даній* справі), коло учасників (зокрема, особливим учасником є заявник) оформлюється постановою господарського суду або іншим процесуальним актом.

Провадження у справах за участю іноземних підприємств і організацій взагалі не є стадією процесу. Це провадження з певними особливостями, що складається з тих самих стадій, що і господарський процес у цілому (досудове врегулювання, порушення провадження, вирішення спору, оскарження та виконання). За цих обставин не можна погодитися з позицією В. Тертишнікова щодо визнання зазначених вище стадій провадженнями, оскільки вони складаються із стадій порушення, підготовки та стадії розгляду справи [6, с. 11].

На нашу думку, слід погодитися з Л. Ковалем щодо визначення провадження як сукупності процесуальних норм, об'єднаних спільною для них функцією, а також як визначеного законом порядку просування дій, спрямованих на досягнення певного юридичного ефекту [7, с. 143]. Так, у господарському процесі виділяють специфічне провадження у справах про банкрутство, що має іншу мету, функції, порядок просування дій та

навіть самостійну нормативно-правову базу (Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»). Дійсно, стадії господарського судочинства у запропонованій автором класифікації мають на меті вирішення господарського спору. Якщо зазначена мета досягається вже на першій стадії (стадії досудового врегулювання спору), подальші стадії не потрібні, оскільки мета досягнута. У разі невизнання претензії заявник для досягнення своєї мети може використати наступну стадію, тобто звернутися з позовом до суду для порушення господарської справи, і т. ін.

За аналогією у провадженні по справах про банкрутство мета відновлення платоспроможності боржника може бути досягнута на стадії порушення провадження у справі, якщо буде виявлено, що вимоги кредиторів, які подали заяву про порушення справи про банкрутство, в сумі не перевищують трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати.

Безперечно, кожна стадія, у свою чергу, має внутрішню структуру, але це не обґрунтовує доцільності перейменування, наприклад, стадії досудового врегулювання спору або порушення господарської справи у провадження. Провадження, на думку автора, є закінченим циклом (процесом) з виконанням самостійної та самодостатньої мети (завдання). А у випадку з порушенням справи, оскарженням або виконанням судового акта самодостатність втрачається, оскільки провадження з оскарження неможливе без попереднього провадження з розгляду та вирішення спору у першій інстанції. Тому більш виваженим є визнання складових господарського судочинства саме стадіями процесу розгляду господарської справи.

Таким чином, стадії - це відносно самостійні частини провадження, які мають специфічні завдання та оформлюються окремим актом, що вказує на подальший хід справи.

Доречно виділяти у структурі господарського процесу стадію досудового врегулювання господарських спорів, стадію вирішення питання про порушення провадження у справі, стадію вирішення спору у першій інстанції, стадію оскарження та стадію виконання судових актів господарського суду.

Література

1. *Строгович М. С.* Курс советского уголовного процесса: В 2 т. - М., 1968. - Т. 1. - 524 с.
2. *Якимович Ю. К.* Структура советского уголовного процесса: система, стадии и система производств. Основные и дополнительные производства. - Томск, 1991. - 212 с.
3. *Муравиш А. Б.* Уголовный процесс. - Х., 2000. - 382 с.
4. *Тертишник В. М.* Уголовный процесс. - Х., 1999. - 458 с.
5. *Штефан М. Й.* Цивільний процес. - К,

1997. - 512 с.

6. *Тертишников В. И.* Гражданский процесс. - Х., 2001. - 391 с.

7. *Коваль Л. В.* Адміністративне право. - К, 1998. - 208 с.